

УСТАНОВКА ЯК ОЦІНОЧНЕ ВІДНОШЕННЯ ДО СОЦІАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ

Боснюк В. Ф.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах
Національний університет цивільного захисту України*

Дейнеко Н. В.

*кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник наукового відділу з проблем цивільного
захисту та техногенно-екологічної безпеки науково-дослідного центру
Національний університет цивільного захисту України*

Склярів С. О.

*кандидат психологічних наук,
начальник сектора з питань запобігання та виявлення корупції
Національний університет цивільного захисту України
м. Харків, Україна*

Соціальна установка або атитюд – одна з основних категорій соціальної психології, що застосовується для пояснення соціально-психологічних процесів. Прагнення науковців краще зрозуміти суть даного феномена призвело до виникнення безлічі тлумачень. За своєю суттю, кожне визначення є відображенням розуміння конкретним дослідником того, що відображає конструкт «атитюд» або «соціальна установка». Проте слід визнати, що жоден автор так і не розкрив в повній мірі зміст цього поняття і, як результат, більшість визначень атитюду має просто описовий характер.

На початковому етапі вивчення соціальної установки були протиріччя в операціоналізації поняття «атитюд». Здійснювалися неоднократні спроби перейменувати конструкт на більш точний і вдалий термін.

Більшість психологів вважають, що найбільш коректне визначення сформулював Г. Олпорт [5]. Він проаналізувавши наявні в свій час роботи з даної проблеми представив узагальнену характеристику поняття «атитюд». В кінцевому варіанті атитюд розумівся як певний стан свідомості та нервової системи, який визначає реагування людини на основі набутого попереднього досвіду.

Сучасний науковець Д. Аронсон, на основі вивчення досліджень атитюду за останні десятиліття, визначає його як «психічну структуру особистості, що визначає оціночне відношення до людей, предметів, ідей» [1, с. 215]. Дане визначення, важливе з позиції осмислення співвідношення атитюду з спорідненими конструктами загальної та соціальної психології.

З точки зору основоположника теорії соціальної установки У. Томаса, оцінка та атитюд – це два аспекти одного і того ж досвіду. Сприйняття невідомого об'єкта обов'язково супроводжується формуванням нового атитюду. На його думку, основою створення нової установки не виступає інша установка, проте, соціальна установка завжди залежить від оцінки, яку людина дає тому соціальному об'єкту, на який спрямована дана установка. Каузальні зв'язки між цими конструктами автор відобразив наступними логічними послідовностями: атитюд А – оцінка В – атитюд С. Таким чином, нова установка є еволюцією іншої установки під впливом оціночного відношення.

У дослідженнях також проводиться чітке розмежування понять соціальна установка/атитюд та переконання. Переконання може бути вірним або помилковим, але воно не містить оцінку, а атитюд завжди має оцінний компонент. Спільним для цих конструктів є те, що вони можуть базуватися не на фактах, а на суб'єктивній думці.

Ще одним спорідненим поняттям з соціальною установкою є термін «відношення». В.М. Мясичев стверджував, що обидва психологічні конструкти характеризуються готовністю і спонукаючою силою. Разом з тим, він акцентує на тому, що на відміну від установки відношення усвідомлене і мотивоване [2]. Окрім того, В.М. Мясичев визначає відношення як «ретроспективне пояснення поведінки» [2, с. 118].

При вивченні атитюдів виділяють два основних підходи: функціональний та структурний.

Прихильники функціональних теорій атитюдів намагаються, перш за все, пояснити причини наявності атитюдів у людини. Ці моделі дозволяють краще розібратися в структурі атитюдів. Окрім того, їх «самоосвідомлений еkleктизм і орієнтація на інтеграцію» [7, с. 286] роблять їх цікавими для вчених, які хочуть знайти взаємозв'язок між атитюдами і більш глобальними аспектами особистості. Функціональні теорії атитюдів також допомагають пояснити поєднання мотиваційних основ атитюдів з традиційним когнітивним трактуванням їх походження.

Основи функціонального підходу до вивчення атитюдів були закладені трьома групами вченими-психологами Д. Катц, і Г. Кельман, М. Сміт і Дж. Брунер та Р. Уайт. Вони працюючи незалежно один від одного класифікували атитюди в залежності від виконуваних ними функціями. Узагальнюючи їх результати слід відзначили, що «всі функціональні теоретики прийшли до однієї основної функціональної дихотомії» [4, с. 361], а саме, – атитюди виконують або експериментальну/інструментальну, або символічну функцію.

А. Грінвальд [6] досліджуючи дану проблему указав, що всі атитюди виконують функції оцінювання об'єктів, проте експериментальна/інструментальна функція здійснює акцент на ставленні до зовнішніх об'єктів, в той час як символічна функція фокусується на «Я» індивіда.

Структурний підхід до вивчення атитюдів активно вивчається з 1920-х років ХХ століття. Як результат першого етапу досліджень була сконструйована трикомпонентна модель атитуду [3]. Відповідно до трикомпонентної структури, атитюд складається з компонентів: когнітивного (думка про об'єкт), афективного (почуття, які відчуває людина у відношенні до об'єкта), поведінкового або конативного (поведінкові тенденції до об'єкта) [1]. Дана структурна модель стала академічною, класичною. Проте, відношення дослідників до трикомпонентної моделі структури атитуду не можна назвати однозначним. Як показують результати проведених сучасних досліджень, не всі три компоненти представлені в тій чи іншій соціальній установці. Так, наприклад, У. Макгір критикує дану структуру за те, що вона не дає чіткого уявлення про те, чи є атитюд тільки оцінкою або дійсно поєднанням усіх трьох компонентів [8]. По-друге, вчений вказує, що існує висока статистично достовірна кореляція як між окремими компонентами атитуду, так і між реакціями всередині кожного з трьох складових. Багато вчених підтримали його. Як наслідок, сучасні дослідники, визнаючи привабливість трикомпонентної структурної моделі атитуду, проте зазначають, що вона є життєздатною скоріше на концептуальному ніж на емпіричному рівні.

Таким чином, аналіз теоретичних і емпіричних досліджень, присвячених проблемі структури атитуду або соціальної установки, дозволяє зробити висновок про те, що один з фундаментальних питань теорії соціальної установки як і раніше залишається відкритим для обговорення. Емпіричні дослідження часто не підтверджують валідність трикомпонентної структури атитуду, що підштовхують вчених-психологів до пошуків інших підходів до вивчення і розуміння структурного змісту атитуду і відношень між його складовими.

Література:

1. Аронсон Э., Уилсон Т., Эйкерт Р. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме: Психологическая энциклопедия. СПб.: Прайм Евронанк, 2002. 560 с.
2. Мясищев В.Н. Психология отношений. М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. 400 с.
3. Роцин С.К. Социальная установка личности // Социальная психология: учебное пособие / Под ред. АЛ. Журавлева. М.: ПЕРСЭ, 2002. 351 с.
4. Abelson R.P., Prentice D.A. Beliefs as possessions: A functional perspective // Attitude structure and function / A.R. Pratkanis, S.J. Breckler, A.G. Greenwald (Eds.). Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1989. 328 p.
5. Allport G.W. Attitudes // A handbook of social psychology / Murchison (Ed.). Clark University Press, 1935. 438 p.
6. Greenwald A.G. Why attitudes are important: Defining attitude and attitude theory 20 years later // Attitudes structure and function / A.R. Pratkanis,

SJ.Breckler, A.G.Greenwald (Eds.). Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1989. 234 p.

7. Herek G.M. Can functions be measured? A new perspective on the functional approach to attitudes // *Social Psychology Quarterly*. 1987. № 50. P. 285–303.

8. McGuire WJ. Attitude and attitude change // *The handbook of social psychology* / G. Lindzey, E. Aronson (Eds.) Vol.2, New York: Random House, 1985. 366 p.

SOCIAL REPRESENTATIONS ABOUT DISABILITY AND DISEASE

Butenko N. V.

*Postgraduate Student at the Department of Social Work
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

In everyday communication, the concept of «disease» and «disability» often replace. Disability is a level of limitation of vital functions, often caused by persistent violations of systems of organism that prevents a person from carrying out specific activities. Unlike the disease, which is a disorder of the internal systems of the body, disability is a characteristic of a violation of human social life and activity. Disability is more used to the terms of health, although it may depend not only on physiological reasons but also on origin, religion, gender or skin colour.

The characterization disabled people as a separate socio-economic group of society is an essential step in its stratification. Recognition that disabled people have different needs determines the social policy of the state. Several sources influence the formation of ideas about the needs of the disabled people that at the collective mindset define attitude toward this category of people.

Understanding disability as external (often social) characteristic has arisen due to the social model of disability. This model claims that disability is a social situation of control loss when a person cannot make decisions and need someone's assistance [1, p. 48-50].

The social model of disability declares that people with disabilities face barriers and limitations that are caused by modern society. These limitations are the result of some consciousness representations. Representations simplify life, make complicated things understandable. They connect knowledge with experience and influence everyday activities. Social representations are very dynamic formation. They can arise not only because of experience of the past activities but also from some common source.

The first source of social representations is the image of disability presented in literature and cinema. Myths, the literature of the Middle Ages and Renaissance, New time and 20th century – each era shows its understanding of physical